

Podul roman de la Drobeta în conștiința posterității (secolele XVI–XVII)

CORINA TURC, AUREL RUSTOIU

Podul înălțat la Drobeta, între cele două războaie daco-romane, din ordinul împăratului Traian, a fost una din cele mai îndrăznețe construcții de acest gen ale antichității¹. El s-a bucurat de o mare faimă atât la epoca respectivă, cât și în secolele următoare. Apollodor din Damasc, arhitectul podului, a fost și autorul unei monografii (astăzi pierdută) privind realizarea sa. De asemenea, a fost reprezentat în scenele Columnei Traiane, pe o serie de emisiuni monetare, precum și în cadrul unor monumente sculpturale ale vremii².

Singura descriere antică mai amplă care ne-a parvenit aparține lui Dio Cassius.³ Aceasta a fost utilizată apoi intens de autorii evului mediu. În secolul al VI-lea, construcția este amintită de Procopius din Caesarea⁴, iar în secolul al X-lea Constantin Porfirogenetul o menționează și el⁵. Informații semnificative ne sînt furnizate — în versuri — în secolul al XII-lea de către Ioanes Tzetzes. Acesta consemnează atât lucrările antice referitoare la pod (majoritatea pierdute), cât și unele detalii de construcție⁶, care au contribuit la reconstituirea monumentului.

Ruinele arhitecturii romane (printre care și „podul lui Traian“) au intrat însă în atenția celor care au urmărit, peste ani, acest spectacol de grandoare al civilizațiilor antice clasice, abia în epoca umanismului.

Lumea italiană, apoi cea vest-europeană au inaugurat, încă din secolul al XIV-lea, o nouă formulă culturală: aceea a umanismului. Conjunctura economică socială și politică din Italia a favorizat apariția acestui curent aici. De schimbările profunde care au avut loc în mai toate domeniile nu a fost cruțată nici știința istorică. Astfel, asistăm la abandonarea oricărei explicații providențialiste a evenimentelor, la conturarea unui nou atribuit al istoriei — cel al pragmatismului — la celebrarea gloriei țării natale⁷. Pasiunea cu care umanistii italieni au pornit în căutarea operelor antichității a fost explicabilă în acea epocă, în care se punea preț pe ruperea totală de tradiția evului mediu. Cu timpul, acest interes pentru redescoperirea trecutului s-a extins asupra unui spațiu geografic care a depășit Italia. El poate fi surprins la numeroși călători, care ajung să exploreze ținuturi îndepărtate. Mai mult sau mai puțin întâmplător, în Transilvania și-au făcut apariția călători care veneau tocmai din țările în care umanismul devenise o mișcare culturală foarte puternică. Acești călători au fost impresionați de antichitățile romane de pe teritoriul fostei Dacii, iar podul lui Traian de la Dunăre a constituit unul din monumentele ce au atras cel mai frecvent atenția lor.

Primele mențiuni umaniste despre poporul de la Drobeta aparțin primei jumătăți a secolului al XVI-lea. Interesul acestor cărturari se manifestă în contextul bătăliei de la Mohács. Evenimentul îl îndeamnă pe Ioanes Cuspinianus la incursiuni în istoria antică a zonei, prilej cu care menționează și podul lui Traian⁸. În ace-

leși împrejurări, scurte mențiuni referitoare la „podul de la Severin“ apar la alți doi autori: St. Brodaries⁹ și episcopul de Modrussa, Simun Kozičić¹⁰.

Primul care ne oferă o descriere mai documentată a podului este călătorul umanist italian, Giovan Andrea Gromo. Plecat din ținuturile natale în 1538, acesta ajunge în Transilvania la curtea lui Ioan Sigismund Zápolya. Într-o descriere a Transilvaniei, el înserează câteva rânduri despre monumentul de la Dunăre. Deși a vizitat ruinele, Gromo întregeste descrierea podului cu relatarea din Dio Cassius: „Această măreață construcție avea (după cum se poate vedea, căci cea mai mare parte există încă) 20 de piloni uriași din piatră tare cioplită, care se ridică la o înălțime de 150 de picioare de la temelie, cu o lățime de vreo 60 de picioare, avînd de la unul la altul o depărtare de 180 de pași“¹¹.

Foarte apropiat de ceea ce ne-a lăsat Gromo este punctul de vedere al lui Nicolaus Olahus¹². La fel ca și Gromo, Olahus include descrierea lui Dio Cassius.

Ambii autori realizează, în primul rînd, niște descrieri geografice, primul alegîndu-și ca subiect Transilvania, iar al doilea, *Hungaria*. Mențiunile despre pod sînt integrate, în ambele cazuri, în paginile referitoare la zona Banatului. Gromo are însă în vedere pericolul otoman și posibilitatea pătrunderii oștilor tocmai prin această zonă strategică în care a fost amplasat podul antic; fapt explicabil dacă ne gîndim că el a venit în Transilvania spre a-și oferi serviciile militare. Prin contrast, Olahus rămîne omul de cultură care descoperă în podul lui Traian un adevărat „monument de artă“.

Umanismul a introdus și un spirit de cunoaștere, care s-a păstrat multă vreme și care s-a concretizat în apariția numeroaselor descrieri geografice. După ce a călătorit 15 ani prin Europa, ca misionar catolic, Giovanni Botero a scris *Relazioni universali*, în care găsește loc și pentru descrierea țărilor române. Tangențial, la hotarele țării Severinului, se amintesc ruinele podului lui Traian¹³. Tot într-o lucrare geografică, Giuseppe Rosaccio (medic și cosmograf) preia aproape identic consemnarea lui Botero¹⁴.

La mijlocul secolului al XVI-lea, Transilvania a fost cuprinsă de frământări politice, urmate de altele religioase. Au intervenit apoi, la sfîrșitul secolului, conflictele cu Imperiul Otoman, care l-au avut ca principal protagonist pe Mihai Viteazul. Frământările și schimbările rapide și-au pus amprenta asupra istoriografiei săsești a vremii, din care lipsesc cu desăvîrșire incursiuni lungi în trecutul Transilvaniei, destul de numeroase în perioada anterioară¹⁵. Singurul care își permite un excurs în antichitate este Michael Weiss, căruia podul de la Giurgiu, vizitat cu ocazia campaniei din 1595, nu i se pare „tocmai de asemuit cu podul pe care împăratul Traianus l-a făcut de mult timp, cam în jurul anului 113 după Hristos, nu departe de aici (de Giurgiu — *n.n.*), el fiind tot peste Dunăre, în apropierea Nicopolei“¹⁶.

În contextul acelorși evenimente politice și militare sosește în Transilvania Filippo Pigafetta, ca însoțitor al corpului armat toscan, trimis în ajutorul lui Sigismund Báthori. El a fost, în egală măsură, arhitect militar, dar și istoric. Într-o scriere despre apărarea Transilvaniei, autorul analizează acțiunile militare și intențiile probabile ale turcilor. Astfel, el arată că: „Turcii pot pătrunde în Țara Românească mergînd de-a lungul Dunării, pe drumul pregătît de împăratul Traian în vremurile vechi, după ce a făcut podul deasupra aceluia fluviu“¹⁷.

Dacă secolul al XVI-lea a aparținut marilor imperii, secolul al XVII-lea este al statelor mijlocii¹⁸. Situația nou creată determină o sporire a interesului Occidentului pentru sud-estul Europei. Este timpul cînd în apus se scriu jurnale de călătorie. Și în Imperiul Otoman apare acest gen literar, dar el are drept scop preamărirea puterii Semilunii. Lucrarea lui Evlia Celebi constituie cel mai semnificativ exemplu. În paginile sale sînt incluse numeroase erori în legătură cu trecutul popoa-

relor. Avînd scopul de a evidenția superioritatea otomanilor în luptele cu creștinii, aceste erori sînt bine calculate. Cu ocazia unei călătorii în zona Dunării, ajunge să vadă celățile de aici și podul lui Traian. El atribuie construirea podului unui personaj legendar, banul Kodja—Mihalko, dar nu omite să facă rapid o referire la cel mai impresionant monument din Constantinopol: „arcurile acestui pod erau tot atît de înalte și late ca și arcurile de la Sf. Sofia”¹⁹. Probabil că impresia produsă de aceste ruine a fost atît de puternică, încît Celebi a simțit nevoia să construiască în jurul lor o legendă. Și, pentru că el era purtătorul de cuvînt al puterii otomane, legenda lui include și personalitatea sultanului Murad I. Celebi consideră că podul ar fi fost distrus de români, de teama unei posibile invazii otomane²⁰.

Contemporan cu Evlia Celebi a fost Edward Brown, medic cu înclinații spre științele umaniste. El întreprinde călătorii în Europa apuseană și centrală. Nu ajunge să viziteze țările române, dar lasă o descriere a Dunării, amintind și podul de la Drobeta. Referindu-se la acest monument, arată că „cel mai însemnat și mai impunător pod a fost acela construit de împăratul Hadrian și descris de istoricul Dio Cassius, din care s-au mai păstrat unele fragmente în ruină, aflate nu departe de Severin”²¹. În continuare, citează descrierea lui Dio Cassius, dar atribuie greșit — așa cum s-a văzut — construirea podului lui Hadrian.

În ultimii ani ai secolului al XVIII-lea, Transilvania devine obiect de dispută între Imperiul Habsburgic și Imperiul Otoman. Călătoriile străinilor se înmulțesc acum. Unul dintre acești călători, Ioan Komáromy, a devenit secretarul principelui Emeric Thököly. În această calitate, l-a însoțit la Belgrad, Constantinopol și în Asia Mică. În timpul călătoriei cu corabia pe Dunăre (1697) el înregistrează cele văzute. Ajungînd la Severin, atenția îi este atrasă de „rămășițele construcției”. Impresionat de ruine, consideră că „acest pod putea să fie socotit a opta minune a lumii”²².

Alte informații aparțin abatelui benedictin Simpetro, membru al soliei imperiale din decembrie 1699, în drum spre Poartă. Descriind călătoria pe Dunăre, abatele ține să consemneze „Podul lui Traian, construit cu 1600 de ani în urmă”²³.

Situația politică din anul 1699 determină și apariția unei *Descrieri „curioase” a Moldovei și Țării Românești*, aparținînd unui anonim. Autorul afirmă originea romană a locuitorilor și, ca mărturie — alături de limba română — stau ruinele podului de piatră, construit de Traian peste Dunăre²⁴.

O interpretare asemănătoare oferă cărturarul sas, Valentin Franck von Franckenstein. Referindu-se la români, arată că sînt descendenții romanilor aduși din Italia. Mărturiile războaielor dintre Traian și Decebal sînt: „podul minunat peste Dunăre”, columna și numeroasele inscripții, sarcofage etc. din Transilvania²⁵.

Secolul al XVII-lea ne dezvăluie însă și o altă investigație asupra trecutului țărilor române. De data aceasta, ea nu mai vine din exterior, din partea unor călători străini, ci din mediul românesc. Acestui secol îi corespunde, de fapt, în plan cultural, afirmarea unui „al doilea umanism românesc”, care devine, prin excelență, muntean și moldovean. Afirmat în epocă barocă, umanismul a jucat în cultura română un rol asemănător celui îndeplinit de umanismul Renașterii în cultura europeană. Umaniștii români au încercat să explice colectivității românești devenirea ei istorică, pentru a o îndemna să renască. Tocmai de aceea, punctul de început al acestei deveniri nu mai este situat în zilele facerii lumii”, ca în vechile cronografe, ci în anii campaniilor lui Traian în Dacia²⁶.

Miron Costin este primul istoric român care caută să cerceteze originile neamului. O probă elocventă a latinității românilor o constituie, în demonstrația pe care o face, construcția lui Traian de la Dunăre. Cronicarul amintește podul în mai multe lucrări²⁷, iar interpretările lui se bazează atît pe izvoare antice (Dio Cassius),

cît și pe observații făcute la fața locului: „cu ochii noștri am privit pragurile prin apa limpede a Dunării”²⁸. Miron Costin reușește să facă o analiză corectă a materialului de construcție, considerînd monumentul „o mare minune”²⁹.

La sfîrșitul secolului al XVII-lea Țara Românească a intrat într-o perioadă de renaștere culturală. Motorul acestei schimbări l-a constituit intrarea lui Constantin Brîncoveanu pe scena vieții politice. Faptul s-a reflectat și în scrisul istoric al perioadei³⁰. Cel căruia i se încredințează oficial cronica domniei este Radu Greceanu. Paralel însă, se scrie și o cronică neoficială, dar foarte elogioasă, cunoscută sub numele de *Anonimul Brîncovenesc*. Anonimului, aflat în competiție cu Greceanu, nu-i este străină istoria romană. El a văzut „picioarele podului lui Traian împăratul, ce au făcut peste Dunăre”³¹.

Cel mai mare erudit pe care l-a dat lumea munteană, în secolul al XVII-lea, a fost stolnicul Constantin Cantacuzino. Dacă în lucrările lui Miron Costin, istoria se împletea încă cu literatura, la stolnic istoria devine o știință, fundamentată pe izvoare istorice. Era firesc, deci, ca interpretările lui Constantin Cantacuzino să fie mai temeinice. Din această perspectivă, putem considera că stolnicul ne oferă cea mai completă analiză de pînă atunci a podului lui Traian. El utilizează informațiile autorilor antici și bizantini: Dio Cassius și Ioanes Tzetzes. Din descrierea lui nu lipsesc informațiile privind modul în care a fost construit podul, investițiile care s-au făcut³².

Ăutor al primei hărți a Țării Românești, stolnicul punctează și monumentele istorice, neomițînd, evident, podul lui Traian³³.

Om politic, diplomat, erudit, stolnicul a dobîndit, printre contemporanii săi, o faimă ce trecea dincolo de granițele țării. Astfel, începe el corespondența cu contele Luigi Ferdinando Marsigli, ce era interesat în a strînge informații despre romanitatea românilor³⁴. În calitatea sa de inginer militar, Marsigli a luat parte la ostilitățile dintre imperiali și otomani. În 1688 arată că „m-am străduit, împreună cu peste o sută de oameni, să cercetez toate antichitățile romane aflate în apropiere (de Cladova) și, mai ales, urmele podului lui Traian, după cum se va arăta în tratatul meu despre Dunăre”³⁵. Cu *Danubius pannónico-mysicus* (apărut la începutul secolului al XVIII-lea), în care consacră numeroase pagini podului lui Traian, Marsigli inaugurează o nouă etapă în cercetarea științifică a acestui monument și, în general, în investigarea antichităților romane.

Cu toate acestea, mai există în epocă unii călători care continuă să privească ruinele podului fără o intenție științifică, ci doar ca pe o curiozitate locală. Printre aceștia se numără francezul Aubry de la Montraye, care scrie: „Mă găseam prea aproape de locul unde se pretinde a fi fost faimosul pod al lui Traian, ca să nu caut a-l cunoaște... Cum n-am găsit nici un fel de inscripție pentru a mă lămuri am rămas în aceeași nesiguranță ca mai înainte”³⁶.

Istoricul care încheie perioada umanismului românesc și care prefațează deja Iluminismul este Dimitrie Cantemir. Lui îi revine meritul de a informa opinia publică și savanții europeni asupra originii latine a românilor. Oprindu-se asupra podului de la Drobeta, îl citează, în plus, față de predecesorii săi, pe Procopius. „Minunatul pod de piatră care aproape depășește meșteșugul omenesc” rămîne o dovadă a descendenței latine a românilor³⁷. Prin această interpretare, Cantemir se alătură înaintașilor săi.

Podul de la Drobeta intră în conștiința posterității o dată cu epoca umanismului, cînd interesul pentru antichitate și, deci, pentru valorile civilizației romane devine foarte puternic. Ca o mărturie a acelor vremuri demult apuse, monumentul de la Dunăre este menționat de umaniști străini (Gromo), dar și de cei din spațiul nostru geografic (Olahus).

Momentelor de cumpănă din istoria românilor (epoca lui Mihai Viteazul, intrarea Transilvaniei sub stăpînirea habsburgilor) le corespunde sporirea considerabilă a interesului străinilor pentru țările române. F. Pigafetta, I. Komáromy, abatele Simpetro etc. vin în țările române cu misiuni politice sau militare, dar găsesc de cuviință să facă și incursiuni în trecutul românilor. În acest context, ei menționează podul lui Traian. Inițiative vin nu numai dinspre Occident, ci și dinspre Orient. Legenda pe care călătorul Evlia Celebi o creează despre podul lui Traian are însă alt scop: de a demonstra superioritatea otomanilor asupra creștinilor.

Nu lipsesc, cu relatările lor, așa-numiții „călători prin vocație”³⁸ E. Brown și A. de la Montraye. Pentru ei, care nu sînt animați de scopuri politice, podul este doar o curiozitate locală.

Spre deosebire de aceștia din urmă, pentru scriitorii români din secolul al XVII-lea și de la începutul secolului al XVIII-lea, podul are o cu totul altă valoare. El este folosit ca element ce poate demonstra descendența latină a neamului românesc. Interpretarea nu aparține însă exclusiv autorilor români, fiind prezentă și la V. F. von Franckenstein sau în cuprinsul *Descrierii* „curioase”... din 1699.

În fine, o nouă viziune este dezvăluită, la începutul secolului luminilor, de cunoscutul arhitect L. F. Marsigli. Analiza pe care acesta o face podului de la Drobeta este cea a unei personalități care aparține deja epocii moderne.

Privit uneori ca un monument de artă, alteori ca o construcție militară, podul lui Traian a fost considerat, în general, de lumea secolelor XVI—XVII „a opta minune a lumii antice”.

Note

1. Cea mai documentată lucrare privind podul de la Drobeta rămîne cea a lui D. Tudor, *Podurile romane de la Dunărea de jos*, București, 1971, pp. 53—153. Despre același subiect: A. Decei, în *AISC*, Cluj, I, 1928—1932, pp. 140—177 (cu referiri mai ample la istoricul cercetărilor); Al. Bărcăcilă, în *SCIV*, 17, 4, 1966, pp. 645—661; D. Tudor, *Oltenia română*, ed. IV, București, 1978, pp. 56—68; A. Teodorescu, în *RMM*, seria Monumente, 2, 1981, pp. 14—28. Dintr-o perspectivă ideologică și culturală, vezi E. Cizek, *Epoca lui Traian*, București, 1980, pp. 286—287; N. Hannestad, *Monumentele publice ale artei romane*, II, București, 1989, p. 16. O interpretare din perspectiva istoriei acestui gen de construcții, la M. Rusu, *Podurile de-a lungul timpului*, București, 1988, pp. 30—31.
2. A. Decei, *op. cit.*, pp. 143—150.
3. Dio Cassius, LXVIII, 13. „Podul este susținut pe 20 de piloni construiți din pietre pătrate, înalți de 150 de picioare, fără fundament, și lași de 60 de picioare. Acești piloni, așezați la o distanță de 170 de picioare unul de altul, sînt uniți între ei prin arcade”. (Cassius Dio, *Istoria romană*, ediție A. Piatkowski, București, f.a., p. 306).
4. *De Aedificiis*, IV, 6, 11—18 (în *Fontes historiae daco-romaniae*, II, București, 1970, p. 465).
5. *De administrato imperio*, 40, 25—34 (în *Fontes...*, II, p. 667).
6. *Chiliades*, II, 34 (în *Fontes...*, IV, 1982, p. 75).

7. G. Lăzărescu, *Civilizație italiană*, București, 1987, p. 99.
8. A. Armbruster, *Romanitatea românilor, Istoria unei idei*, București, 1972, pp. 72–73, nr. 18.
9. *Ibidem*
10. *Ibidem*; S. Dragomir, *Vlahii din nordul Peninsulei Balcanice în evul mediu*, București, 1959, p. 146.
11. *Călători străini despre țările române*, II, București, 1970, p. 338. (În continuare *Călători*). Despre G. A. Gromo, vezi și G. Lăzărescu, N. Stoicescu, *Țările Române și Italia pînă la 1600*, București, 1972, pp. 292–296.
12. *Umanistul Nicolaus Olahus (1493–1568). Texte alese*, ed. I. S. Firu, C. Albu, București, 1968, pp. 129–130; cf. G. Lăzărescu, N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 180.
13. *Călători*, IV, 1972, p. 574; G. Lăzărescu, N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 323.
14. *Idem*, *op. cit.*, p. 329.
15. A. Armbruster, *op. cit.*, p. 120–122.
16. *Idem*, *Dacoromano-Saxonica*, București, 1980, p. 110.
17. *Călători*, III, 1971, p. 562; G. Lăzărescu, N. Stoicescu, *op. cit.*, pp. 318–312.
18. P. Chaunu, *Civilizația Europei clasice*, I, București, 1989, pp. 33–42.
19. *Călători*, IV, 1976, pp. 700–701.
20. *Ibidem*.
21. *Călători*, VII, 1980, pp. 506–507.
22. *Călători*, VIII, 1983, pp. 137–138.
23. *Ibidem*, p. 155.
24. *Ibidem*, p. 632.
25. A. Armbruster, *op. cit.*, p. 124.
26. Al. Dușu, *Umaniștii români și cultura europeană*, București, 1974, pp. 37–38. Vezi și V. Cîndea, *Războaiele dominante. Contribuții la istoria umanismului românesc*, Cluj-Napoca, 1979, pp. 9–31.
27. Este vorba de *Stihuri de descălecatul țării*, *Cronica polonă*, *Poema polonă*, *De neamul moldovenilor și Compunerea lui Miron*, *preacinstiul mare vornic de Țara-de-Jos*, cuprinse toate în *Opere*, ed. P. P. Panaitescu, vol. I–II, București, 1965.
28. M. Costin, *Opere*, II, p. 30.
29. *Ibidem*, p. 246.
30. Despre cronistica epocii lui Constantin Brîncoveanu, vezi A. Ilieș, în vol. *Constantin Brîncoveanu*, București, 1989, pp. 202–218.
31. *Cronicari munteni*, ed. M. Gregorian, II, București, 1961, p. 311; A. Ilieș, *op. cit.*, p. 212.
32. *Cronicari munteni*, ed. cit., I, pp. 15–16. Bibliografia referitoare la personalitatea stolnicului la D. Mioc, în N. Iorga, *Despre cronici și cronicari*, București, 1988, pp. 193–196.
33. V. Cîndea, *Stolnicul între contemporani*, București, 1971, pp. 80–81.
34. *Ibidem*, p. 80, nr. 130.
35. *Călători*, VIII, 1983, p. 50. Manuscrise aparținînd lui Marsigli publicate și de A. Decei, *op. cit.*, pp. 170–175.
36. *Călători*, VIII, 1983, pp. 523–524.
37. *Opere complete*, IX, București, 1983, pp. 163–169.
38. Făcînd o „tipologie“ a călătorilor străini care au trecut prin țările române, A. Angheliescu remarcă existența unor „călători crudiși care s-au impus ca izvoare foarte prețioase privind originea, caracterul și specificul poporului român“. De asemenea, același autor subliniază prezența unor „călători captivi“ ajunși fără voie în zona țărilor române, a unor „cutreierători prin vocație“ care și-au petrecut cea mai mare parte din viață călătorind (cum este cazul lui Brown și Montraye), precum și a unor „pescuitori în ape tulburi“ (misionari, ambasadori etc.): A. Angheliescu, în studiu introductiv la N. Iorga, *Istoria românilor prin călători*, București, 1981, pp. 19–22.

Le pont romain de Drobeta dans la conscience de la postérité (les XVI–XVII èmes siècles)

RÉSUMÉ

Le pont édifié à Drobeta sur l'ordre de l'empereur Trajan a été l'une des constructions les plus connues de ce genre de l'antiquité. La description antique la plus complète du pont appartient à Dio Cassius. Cette construction commence à être mentionnés plus souvent à l'époque de l'humanisme, tant par des écrivains étrangers (Gromo) que par ceux qui appartiennent aux pays roumains (Olahus). L'intérêt des étrangers pour les pays roumains augmente aux moments des dures épreuves pour le destin de ces habitants. Pigafetta, Kamáromy, L'abbé Simpetra viennent dans les pays roumains avec des missions politiques ou militaires. Ils font la description de ces régions et mentionnent également le pont de Drobeta. Non seulement les voyageurs occidentaux, mais aussi, ceux venus d'Orient fixent leur attention sur ce monument (E. Celebi, par exemple), évidemment, dans un autre but.

Il existe aussi des récits sur les pays roumains qui appartiennent à des voyageurs connus: E. Brown et A. de la Montraye. Pour ceux-ci, le pont n'est qu'une curiosité locale car ils n'ont pas de desseins politiques.

Pour les écrivains roumains de la fin du XVII siècle et le début du XVIII siècle (M. Costin, C. Cantacuzino, D. Cantemir) le pont a une tout autre valeur. Il est utilisé comme élément qui peut démontrer la descendance latine des Roumains.

Enfin, une nouvelle vision est offert par L. F. Marsigli. L'analyse qu'il fait sur ce pont romain est celle d'un homme qui appartient à l'époque moderne.